INSON MANFAATLARI VA FAOLIYATINI MEDIAMAKON VA AXBOROT MAYDONIDA O‘ZARO BOG‘LIQLIGINING MAFKURAVIY JARAYONLARDAGI IFODASI

M.R.Olimova
GulDU v.b dotsenti. F.f.b.f.d (PhD)

Jahonda inson manfaatlari, huquq va erkinliklarini himoya qilish, uning sog‘ligini asrash va saqlash, ta’lim olish va kasb egallashi uchun sharoitlar yaratilmoqda, barcha davlatlarda kam ta’minlangan oilalar, pensionerlar, nogironlarning ijtimoiy himoyasini ta’minlashning takomillashgan mexanizmlari ishlab chiqilmoqda. Lekin, ba’zi mamlakatlarda aholining ijtimoiy himoyasi maqomi ostida bir jinslilar huquqlarining legallashuvi va ularning davlat boshqaruvi tizimida ishlashi, o‘spirin yoshdagi bolalarning o‘z jinsini almashtirishi uchun targ‘ibotlarning avj olishi jamiyatning muayyan darajada ijtimoiy ma’naviy qiyofasining buzilishiga ta’sir qilmoqda. Shu bois, hozirgi davrda inson manfaatlari himoyasini ta’minlashning aniq maqsadlarini belgilash va uning mafkuraviy ahamiyatini tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shu o‘rinda inson manfaatlari va faoliyati o‘rtasidagi munosabatlar dialektik, ajralmas xususiyat kasb etadi. Zero, faoliyat, bir tomondan, insonning manfaatlari bilan belgilansa, ikkinchi tomondan, uning manfaatlarini qondirish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Insonning har qanday manfaatlari faoliyat orqali qondiriladi, shuning uchun aytishimiz mumkinki, inson faoliyati strukturasining asosi va inson faoliyati tabiatidagi belgilovchi element – bu odamlarning manfaatlari hisoblanadi.

Inson manfaatlari har qanday insonning atrof-muhitdan media makon orqali ma’lumotga ega bo‘lish, ularni iste’mol qilishning ma’lum obyektlari sifatida va ichki sharoitda uning mavjudligi va rivojlanishini saqlab qolish uchun obyektiv zaruratini ifodalaydi. B.Haydarov fikricha «Shaxsning manfaati – bu mumkin bo‘lgan va dolzarb, zaruriy va orzu qilingan, hozirgi va kelajak o‘rtasidagi qarama-qarshilikda o‘zini namoyon qiladigan hayot sharoitlariga munosabati» bo‘lib, bizning fikrimizcha, uning qondirilish darajasi insonning o‘z hayotiga mas’uliyati bilan bog‘liq. Demak, manfaat obyektiv mavjud bo‘lgan qarama-qarshilikning subyektiv shakli bo‘lib, uning funksional roli subyektni o‘z faoliyati orqali ushbu ziddiyatni olib tashlashga undashda namoyon bo‘ladi.

Muayyan manfaatning rivojlanishi manfaat qarama-qarshiligida namoyon bo‘luvchi ijtimoiy subyekt – voqe’lik rivojlanishi va qarama-qarshilikni harakat, faoliyatda hal qilishda namoyon bo‘luvchi yaxlit mediasavodxonlik jarayonnida namoyon bo‘lmoqda.

Manfaatning qondirilishi deganda subyektning hayotiy faoliyati tizimiga ma’lum xususiyatga ega bo‘lgan narsa yoki hodisani qarama-qarshilikni bartaraf etuvchi zarur element sifatida kiritish tushuniladi. Faoliyat har doim maqsad qo‘yuvchi xususiyatga ega bo‘ladi, muayyan narsaning ideal obrazi sifatida manfaat maqsadda mujassamlanadi. Shu bilan birga, maqsad inson manfaatining o‘ziga ham, uni qondiradigan faoliyatga ham munosabatini o‘zida mujassamshatiradi. Shu bois, manfaatlarni maqsad sifatida tushunish uni ijrosini ta’minlash omili sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda manfaatning umumiy obyekti sifatida harakat qiluvchi subyekt va real voqe’lik o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar ikkinchisini subyekt va manfaat obyekti o‘rtasidagi ziddiyat sifatida tushunishni o‘z ichiga oladi. Subyekt u yoki bu faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun avvalo o‘z manfaatlarini bilishi kerak. Manfaatlarni bilish alohida ahamiyatga ega bo‘lgan harakatdir, chunki manfaatni qondirish shaxsning amaliy faoliyati muvaffaqiyati yoki aksincha muvaffaqiyatsizligiga bog‘liq. Bunda shaxsning faol ongi orqali shakllangan manfaatlar inson faoliyatini tartibga soluvchi vazifasini bajaradi. Bizning fikrimizcha, odamlarning manfaatlarini qondirish bo‘yicha olib borgan maqsadli faoliyati haqiqiy manfaatlarni aks ettiradigan ong tomonidan boshqarilsa muvaffaqiyatli bo‘ladi. Aksincha, ong manfaatlarni yetarli darajada aks ettirmasa, u kamroq muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz bo‘ladi.

Jamiyat manfaatlari genetik va tarixiy jihatdan inson faoliyatining asosiy sababidir, lekin ayni paytda ular ushbu faoliyatning natijasidir. Ijtimoiy faoliyat tizimi, bir tomondan, manfaatlar mahsuli

bo‘lib, o‘z navbatida manfaatlarni takrorlaydi va faoliyatning o‘zini takror ishlab chiqarish va rivojlantirishni rag‘batlantiradigan yangi manfaatlarni keltirib chiqaradi. Faoliyat va manfaatlar o‘rtasidagi qarama-qarshi munosabat faoliyatning o‘zi uchun ham, manfaatlar uchun ham rivojlanish manbayi hisoblanadi. Manfaatni qondirish harakatining o‘zi yangi manfaatlarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, manfaatlar va faoliyat o‘zaro bog‘liqdir. Inson manfaatlari faoliyat jarayonida qondiriladi va uning asosiy sababi hisoblanadi.

Manfaatlardan tashqari, inson faoliyatini tartibga soluvchilar manfaatlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan qadriyatlardir. «Qadriyatlar - bu afzal qilingan tovarlar va ularni olish usullari to‘g‘risidagi umumlashtirilgan g‘oyalar bo‘lib, unda subyektning oldingi tajribasi jamlanadi va uning asosida uning kelajakdagi xatti-harakati to‘g‘risida qaror qabul qilinadi»

Shaxsning tuzilishiga kiradigan qadriyatlar tizimi zaruriy o‘zaro ta’sir xususiyatlariga ta’sir qiladi. Shu bilan birga, qadriyatlar tizimi nisbatan mustaqildir va manfaatni anglash jarayonida ularni shakllantiradi.

Ba’zi tadqiqotchilar qadriyatlar tizimini mustaqil, manfaatlar, inson faoliyati manbalari, faoliyati bilan bir qatorda, uning namoyon bo‘lishining eng yuqori shakli deb bilishadi. Masalan J.Tulenov fikricha, “Davlatlararo munosabatlarda umuminsoniy qadriyatlar axloq va ma’naviyatning ustunligini e’tirof etish, ularni turli ijtimoiy-iqtisodiy tuzumli mamlakatlar o‘zaro hamkorligining umumiy yo‘nalishini hosil etuvchi asosiy omil sifatida qaror toptirish tamoyili tobora yaqqolroq ko‘zga tashlanmoqda»

Jamiyatimizda bugungi kunda qadriyatlarni qayta baholash sharoitida mediasavodxonlik orqali ma’lumotlarni izlash ya’ni, e’tiqod, ideallar, me’yorlarning parchalanishi, an’anaviy qadriyatlar, manfaatlar va qadriyatlarning ijobiy tizimini topish, ishlab chiqish va tasdiqlash juda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tizim sog‘lom, ijodiy, hayotiy inson manfaatlarini hisobga olishga asoslangan bo‘lsa, ijobiy bo‘ladi.

Jamiyat va shaxsning izchil rivojlanishi uchun erkinlik va xavfsizlikka bo‘lgan manfaat, o‘z-o‘zini anglash, o‘zini shaxs sifatida hurmat qilish, ma’lumot, madaniyat va san’at qadriyatlari, yaxshi tashkil etilgan dam olish va ko‘ngilochar, mazmunli savollarga javoban, qiymat yo‘nalishiga bo‘lgan manfaat shular jumlasidandir. Jamiyat taraqqiyotida bu manfaatlarni qondirish ijtimoiy munosabatlarning tabiati, jamiyatni demokratik sivilizatsiya sifatida tashkil etish bilan uzviy bog‘liqdir. O‘z navbatida, jamiyatning bunday tuzilishining eng muhim sharti insonni, uning manfaatlarini, ularning rivojlanishining o‘ziga xos tarixiy sharoitlarini bilishdir.

Bizning fikrimizcha, manfaatlar va qadriyatlardan tashqari, inson faoliyatini aniqlash motivlar va rag‘batlantirishlar - determinatsiyaning obyektiv va subyektiv tomonlarining murakkab va qarama-qarshi birligini ifodalovchi bunday omillar orqali amalga oshiriladi.

Xulosa sifatida shuni ta’kidlash lozimki, mediamakon odamlarning manfaatlari mehnat faoliyati maqsadini rivojlantiruvchi omil sifatida xizmat qiladi. Inson manfaatlariga mediasavodxonlikni oshirmasdan turib maqsadsiz intilish hech qanday ma’noga ega emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shermuxamedova N.A. Qadriyatlar falsafasi. // Falsafa. Toshkent, Noshir, 2012.
2. Shayxova X.A. Milliy qadriyalar va shaxs erkinligi. – Toshkent: Sharq, 2004. – B.34.
3. Tulenov J.T. Milliy qadriyatlarning umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘liqligi// Hayot falsafasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1993. – B. 257
4. https://cyberleninka.ru/article/n/mediasavodhonlik
5. https:// sangzor.uz/mediasavodxonlik